

**ADABIYOT DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH-SAMARALI
VOSITA SIFATIDA**

B.Abdurahmonova

QDPI dotsenti

Z.Xasanova

QDPI talaba

Annotatsiya: Mazkur maqolada adabiyot darslarida o'quvchilarni qo'shimcha manbalar bilan ishlashga o'rgatish xususida fikr bildirilgan.

Kalit so'z: Adabiyot, dars, axborot texnologiyasi, ta'lim

Davr talabi bilan bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalari dadil kirib kelmoqda. Adabiyot darslarida darslikda berilgan badiiy asar matnini kengroq o'rganish imkonini beradigan axborot texnologiyalaridan, shu jumladan, elektron darsliklardan foydalanish yo'lga qo'yilmoqda. Bugina emas, elektron variantdagi badiiy asarlar ham o'quvchilarga darslik orqali havola qilinmoqda.

Yozuvchi yoki shoirning hayoti hamda ijodiy faoliyati, asarlari, ularga doir annotatsiyalar dasturiy adabiy materiallar va darsdan tashqari o'qish uchun mo'ljallangan, shuningdek, tadbirlarda foydalanish mumkin bo'lgan asarlar ma'lum bir hajmda tayyorlanib, kompyuter xotirasiga kiritilmoqda. Bu materiallarga o'quvchilar istagan paytda murojaat qilishlari mumkin bo'ladi. Nashriyotlar chiqargan albomlardan foydalanish va materiallarni ham kompyuterga kiritish katta naf keltiradi. Professor B.To'xliyevning Navoiy, Bobur hayoti va ijodini o'rganish yuzasidan nashr qilingan albom qo'llanmalarini misol qilishimiz mumkin. Yusuf Xos Hojib hayoti va ijodini o'rganish bo'yicha ham shunday albomlar yaratish lozim. Bu albomlarning yaxshi tomoni shundaki, ular illyustrativ materiallar bilan boyitilgan. Bu borada diafilmlar ham alohida o'rin tutadi.

Badiiy asar yuzasidan yaratilgan videotasmalardan foydalanish ham dars samaradorligini ta'minlaydi. Bu borada M.Qosimovanning badiiy asar qahramonlari xarakterini yorituvchi portret tahlili mazmunidagi metodik tavsiyalari alohida o'rin tutadi hamda metodist olimi T.Niyazmetovanning "Adabiy ta'limda kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish" degan maqolasida 7-sinfda Zulfiya hayoti va ijodiga doir videotasmalar, "Umr daftari" deb nomlangan ko'rsatuvdan yozib olingan lavhalarni o'quvchilar e'tiboriga havola etish xususida maslahatlar beradi.

Ma'lumotlar omborini yaratish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri ekanligi yuqoridagi mushohadalarimizdan ham yaqqol ko'rinib turibdi. Ma'lumotlar omboridan foydalanish tartibi ham bir xil emas: maxsus kompyuter darsi ajratish, kompyuterdagi bilimlar omboridan darsning ma'lum bir qismida alohida bosqich sifatida foydalanish, o'quvchilarning guruhli va yalpi mustaqil ishlarini tashkil etish, darsdan tashqari o'qishni uyushtirish lozim. Adabiyot darslarida axborot texnologiyalarining kirib kelishi, yoshlarning bilim olish doirasini sezilarli darajada kengaytiradi, ularning mustaqil o'qib-o'rganishlari, izlanishlari uchun yo'l ochadi. Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchilarning har tomonlama bilimini mustahkamlash, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatish borasida axborot texnologiyalarining amaliy ahamiyati katta.

Zamon bilan hamnafas har qanday pedagog o'z oldiga yangi-yangi g'oyalar va metodlarni ta'limda qo'llashni maqsad qilib qo'yadi. Ayniqsa, texnika asrida bu mas'uliyat yanada ortmoqda. Dars jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni unumli va o'z o'rnida qo'llash orqali ta'lim tizimidagi natijalar anchagina samarali bo'ladi. Bunday ta'limning o'ziga xos xususiyatlari,

vaqtning unumdorligini oshishi, ijobiy natijalar berishi, qolaversa, bir tomonlama dars o'tishdan cheklanishni taqozo etadi. O'qituvchi o'z ishida axborot texnologiyalari talabalarni mustaqil fikrlashga, dars davomida zerikmasdan faol ishtirok etishiga zamin yaratishini ta'kidlaydi. Slayd, animatsiya, multemidiya, ovozli roliglar, interfaol o'yinlardan o'z vaqtida, dars davomida o'rinni foydalanilsa kutilgan maqsadga erishiladi. Bunda o'qituvchi tomonidan ijodkorlik, tashabbuskorlik, bilimdonlik talab etiladi.

Bugungi kunda jamiyat hayotining barcha sohalorida interfaol texnologiyalardan foydalanilmoqda. Multimedia proyektorlar, interfaol sinf taxtalari (doskalar) va panellar, videokonferentsiya aloqa tizimlari, ovozlash tizimlari avval mavjud bo'lgan muammolarning ko'pchiligini hal etishni osonlashtirmoqda. Mazkur texnologiyalar keng qo'llanila boshlagan sohalardan biri ta'lim sohasi (maktablar, institutlar, akademiyalar) sanaladi. Bugungi kunda mavjud texnik imkoniyatlardan ezgu maqsadlar yo'lida to'g'ri foydalanadigan, olam hodisalarini o'rganishga ichki ehtiyoji bor va uning yo'llarini qidiradigan shaxslarni shakllantirish ehtiyoji paydo bo'ldi. Axborotlar to'foni og'ushidagi dunyo yoshlarga bilim berish, ularda ma'lum ko'nikma va malakalar shakllantirishning samarali va zamonaviy yo'llarini izlab topishni talab qilmoqda.

Badiiy asarni o'rganishda unga yaqin bo'lgan san'at turlarining imkoniyatlaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, tasviriy san'at, musiqa, teatr san'ati kabilar shular jumlasidandir. Taqdimot jarayonida badiiy asarlardan parchalarni o'qib berish yoki ko'rsatish lozim. Taqdimotlarni ishlab chiqish, qo'shimcha illyustratsiyalardan foydalanish, o'quvchilarda badiiy asarni o'rganish, uning qahramonlariga tanqidiy baho berishga nisbatan alohida qiziqish uyg'otadi. Ularning o'quv materiallarini o'zlashtirish darajalari ortib diqqatlarining barqarorlashganligi kuzatiladi. Slaydga asoslangan ma'ruza texnologiyasi o'qituvchini o'quv jarayonidan uzoqlashtirmaydi. Ma'ruzalarning asosiy ovozli qismi – adabiyot o'qituvchisining o'z ovozi bo'lib, slaydlarni sharhlaydi, aniqlanmalarni shakllantiradi, ma'ruza maromi va slaydlarning almashinish jarayonini boshqaradi.

Axborot texnologiyalarining bu tarzdagi mavjud imkoniyatlardan foydalanish o'quvchilarda badiiy asarni o'qishga alohida qiziqish uyg'otadi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashlarini kengaytirish va ularning yozuvchi mahoratiga va asar qahramonlariga xolisona baho berishga o'rgatishda Internetning imkoniyatlaridan foydalanish adabiyot o'qituvchilarida alohida qiziqish paydo qiladi.

O'quvchilarning o'zlari internet materiallaridan foydalangan holda asar qahramonining xarakterini ochish uchun zarur bo'lgan materiallarni tanlab, slaydlardan foydalangan holda o'z taqdimotini tayyorlashi va uni himoya qilishi uchun imkoniyat yaratsa, bu o'quvchilardagi faollikni yanada oshiradi. Guruhli ish usulidan foydalanishni hisobga olgan holda bu ishning bajarilishini nazorat qilish va baholash uchun vaqt yetarli bo'ladi. O'quvchilarda yangi materiallarni idrok etish uchun ijobiy omil shakllanadi. Ularning mustaqil faoliyat ko'rsatish darajalari ortadi, sog'lom raqobat muhiti vujudga keladi. Taqdimotni himoya qilish vaqtida vujudga kelgan munozara vaziyati o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga birinchi darajali pedagogik zaruriyat sifatida qarash ehtiyojini tug'diradi. Bu jarayonda o'quvchilarning o'qituvchi bilan to'laqonli muloqotga kirishishlari uchun qulay sharoit yaratiladi.

Matnlarni o'qituvchi ifodali yod aytishi yoki kompyuterda ovozli mikofondan foydalanib o'quvchilarga eshittirishi ham mumkin. Bu o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatishda yaxshi samara beradi.

Bugungi kunda ko'pgina asarlar badiiy o'qish ustalari tomonidan o'qilgan va internet saytlariga joylashtirilgan. Mazkur interaktiv portallar badiiy asarlarni mualliflar va aktyorlar tomonidan o'qilgan variantlarini o'zida mujassamlashtirgan. Axborot texnologiyalaridan

foydalanishda samaradorlikka erishishni ta'minlashdagi vazifalardan biri – pedagogik texnologiyalarga metodik ishlov berishdan iborat. O'quvchilarni badiiy asar qahramonlariga xolis baho berishga o'rgatish jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish metodikasini alohida tatqiq qilish lozim. Bu sohada yondashuvlar dastlabki tavsiyalar darajasidadir. O'quvchilarni badiiy asar qahramonlariga tanqidiy baho berishga o'rgatishda Internetdan foydalanish mazkur jarayonda foydalanish mumkin bo'lgan o'ziga xos texnologiya bo'lib, istiqbolli vosita sifatida bu sohada yangi imkoniyatlarni yaratish, o'quvchilar bilan hamkorlik va muloqotning o'ziga xos shakllarini o'rnatish imkonini beradi.

O'qituvchi bilimlarni faqatgina o'quvchilar qabul qilgandagina ularda taqdim etishi mumkin. Buning uchun o'quvchilar muayyan faoliyatni amalga oshirishlari kerak. Shundagina o'quvchilarni bilish faoliyatiga jalb etishga yo'naltirilgan ta'lim jarayoni ularning moyilligiga tayangan holda amalga oshiriladi. Shundagina mazkur jarayon o'quvchilarda mustaqil o'rganish, mustaqil bilim olish, o'z faoliyatini mustaqil tarzda tashkil etish imkoniyatini beradi. Bu jarayonda o'quvchilarning internet vositasida guruhli va individual ish shakllarini tashkil etish alohida didaktik ahamiyatga ega.

Xullas, o'quvchilarni, adib hayoti va ijodini o'rganish, badiiy asarni o'qish, asar qahramonlari haqida muammoli vaziyatlar takil etish, bahsga kirishishga o'rgatishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanish ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Niyazmetova T.R. Adabiy ta'limda kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish G'G` Til va adabiyot ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar. 1-qism. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2006. – B. 6-10.
2. Nishonova S. Adabiyot darslarida tasviriy san'at materiallaridan foydalanishning ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyati G'G` "O'zbek tili va adabiyot o'qitish metodikasini takomillashtirish" to'plamida. Toshkent: O'zPFITI, 1983. – B. 69-76.
3. Rajabova I. Adabiyot darslarini interfaol usullarda tashkil etish. Toshkent: "Tamaddun", 2010.